

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента Коропатніка Ігоря Михайловича на дисертацію Почанської Олени Сергіївни «Адміністративно-правове забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Реалії сьогодення вимагають, щоб положення ст. 3 Конституції України, згідно якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, були гарантовані для всіх і кожного. Але досягненню цього стану перешкоджає ряд труднощів. Так, суперечності та прогалини в національному законодавстві у сфері прав людини, певні недоліки у правозастосовній практиці не дозволяють стверджувати, що вказане положення Основного Закону країни стало реальністю. Особливо це стосується окремих категорій громадян, чий статус зазнає обмежень з тих чи інших причин. Зокрема громадян, засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі. Наслідком цього є недостатній рівень забезпечення прав і свобод таких осіб, випадки обмеження або навіть порушення їх прав. Не в останню чергу це обумовлено браком комплексних науково-теоретичних та практичних розробок питань форм та засобів забезпечення прав засуджених. Недостатня розробленість цієї проблеми також обумовлює відсутність методологічної бази для прийняття вкрай потрібних змін до законодавства, що особливо є актуальним на тлі продовження реформи пенітенціарної системи країни. У зв'язку з цим слід вказати, що дисертаційне дослідження О.С. Почанської є досить актуальним. Актуальність теми роботи також обумовлена тим, що її виконання здійснено відповідно до положень цілої низки програмних документів (с. 2-3).

Автором чітко та послідовно сформульовані мета та завдання дисертаційного дослідження. Їх постановка та обґрунтованість дозволили їй всебічно розкрити основний зміст теми. Об'єкт і предмет дослідження визначені методологічно вірно, що також сприяло зосередженню уваги автора на найбільш істотних аспектах досліджуваної нею теми. Структура дисертації логічно витікає з

поставлених завдань, об'єкту і предмету та забезпечила розкриття як теоретичних, так і практичних питань адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Висновки і рекомендації базуються на узагальненнях теоретичних положень, напрацюваннях вітчизняних і зарубіжних науковців, а також на основі вивчення правозастосовної практики у сфері захисту прав людини. Позитивно слід оцінити і фактичну базу дослідження (нормативну, інформаційну і емпіричну її основи).

В дисертації, яка є однією з перших спроб на узагальненому рівні, з урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначити сутність та особливості адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, сформульовано цілий ряд положень, які дозволяють оцінити належний рівень її наукової новизни. Позитивно, що всі ці положення належним чином автором обґрунтовані.

Насамперед, заслуговує підтримки авторська спроба створення цілісного бачення механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі, який поряд із системою їх забезпечення, яку утворюють нормативно-правові акти, складають суб'єкти, форми та методи забезпечення прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі. Опрацьовані у висновках до роботи пропозиції дозволяють збагатити науку адміністративного права та відповідну правозастосовну практику.

Щодо оцінки окремих здобутків дисертанта, то варто вказати наступне.

Таким, що має власне теоретичне значення, є дослідження автором характеристики основного об'єкта адміністративно-правової охорони та захисту у цій сфері - прав громадян, засуджених до позбавлення волі. В основу дослідження цього питання автором покладено змістовний аналіз понять правовий статус особи, права особи тощо. На цій підставі нею наведено розгорнуту характеристику ознак правового статусу засудженого (с. 38-39, 41-42), який, за зауваженням автора, є різновидом спеціального правового статусу особи (с. 42), а за своєю правовою природою «має розглядатися як міжгалузевий правовий інститут» (с. 44). Як висновок, з яким варто погодитися, здобувач зазначає, що

правовий статус особи, засудженої до позбавлення волі, складають права і свободи, а також їх обмеження, конкретизація та доповнення, що впливають з даного виду покарання і визначаються правовими нормами (с. 45). В роботі змістовно проаналізована структура статусу таких осіб, а також підтримано існуюче в юридичній науці групування видів прав такої особи (фізичні (природні), громадянсько-політичні, соціально-економічні і культурні с. 56, 59), які є самостійними об'єктами адміністративно-правової охорони та захисту.

Також заслуговує уваги авторське бачення періодизації становлення нормативно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, та особливостей процесу розвитку державної політики у даній сфері. Звісно, що наведена періодизація не претендує на «істину в останній інстанції», але є відображенням не тільки минулих періодів розвитку відповідного законодавства та практики його застосування у цій сфері, а й характеризує стан правового забезпечення громадян, засуджених до позбавлення волі, на кожному з них. А змістовний аналіз виділених автором шести етапів не тільки вказує на проблемні місця у цій сфері, а й визначає перспективи подальшого розвитку форм та способів захисту прав досліджуваної категорії осіб.

Має практичне значення і розробка автором проблематики правових засад забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, адже саме вона є наріжним каменем всієї системи заходів по охороні та захисту прав цих осіб. За результатами дослідження цього питання автором сформульовано концептуальний висновок, що система адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, існує як узгоджена за змістом та ієрархічно впорядкована система нормативно-правових актів національного законодавства та міжнародно-правових стандартів у даній сфері (с. 100). Варто підтримати автора в частині віднесення до основ забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, міжнародно-правових стандартів у даній сфері, які стали основою для розробки та прийняття відповідних національних нормативних актів (с. 127). Автором в роботі не тільки доволі докладно викладено вказану систему, а й проведено аналіз змісту та значення

основних актів, які включено до цієї системи (с. 101-127). Такий комплексний підхід має як своє теоретичне, так і практичне значення.

Розв'язання досліджуваних в роботі проблем неможливо без аналізу основного рушійного елементу механізму адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, а саме - суб'єктів захисту прав і свобод громадян у пенітенціарних установах України. В цій частині авторові вдалося не тільки уточнити систему вказаних суб'єктів: загальнодержавні суб'єкти; правоохоронні та інші контролюючі суб'єкти; місцеві органи виконавчої влади та самоврядування; громадські суб'єкти, які контролюють умови утримання засуджених осіб тощо (с. 137-143), а й навести розгорнуту характеристику їх ролі та функцій. Удосконалено автором і розуміння категорії «правовий статус» щодо вказаних суб'єктів в частині визначення його структури, змісту та особливостей (с. 144-152). І як висновок-узагальнення нею підтримано доволі перспективну позицію вчених, згідно якої в адміністративно-правовому статусі суб'єктів забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, можна виділити три основні блоки: цільовий; структурно-організаційний і компетенційний (с. 153).

Продовженням цих висновків, стало дослідження автором основних елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Так, нею на підставі змістовного аналізу їх діяльності поглиблено розуміння їх завдань (охорона, захист інтересів засуджених осіб, відновлення порушених прав, створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених тощо) та функції (нормотворення, охоронну функцію та функцію контролю, виправлення (виховну функцію), функцію ресоціалізації засуджених, функцію соціального захисту с. 164-172) у цій сфері.

Тісно пов'язаним із завданнями та функціями, елементом правового статусу суб'єктів захисту прав і свобод громадян у пенітенціарних установах України є їх повноваження, особливостям регламентації та реалізації яких автором небезпідставно приділено окрему увагу. Звернуто увагу, що формою їх закріплення є компетенція суб'єктів забезпечення прав громадян, засуджених до

позбавлення волі, яка є законодавчо визначеним колом повноважень, спрямованих на здійснення покладених на них завдань та функцій, пов'язаних з безпосереднім здійсненням діяльності щодо забезпечення, охорони і захисту прав цих громадян (с. 178). В роботі проведено всебічний аналіз повноважень основних суб'єктів досліджуваної автором правозахисної діяльності, що у подальшому надало можливість їй опрацювати відповідні пропозиції та рекомендації по їх удосконаленню. Слід погодитися з автором, що повноваження вказаних суб'єктів не мають єдиного обсягу та змісту, оскільки вони залежать від міри залучення кожного окремого суб'єкта у діяльність із забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні (с. 207).

Викликає схвалення і системність автора у її підході до аналізу змісту адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Безумовно, цей аспект є серцевиною всього дослідження, адже розкриває як внутрішній зміст відповідної діяльності із забезпечення прав вказаної категорії громадян, так і характеризує зовнішні форми її прояву.

Так, автором розширено розуміння основних напрямків забезпечувальної діяльності за рахунок глибокого аналізу специфіки забезпечення окремих видів прав громадян, засуджених до позбавлення волі, а також розкриття особливостей їх забезпечення (с. 215-290). Проведене в підрозділі 3.1. дослідження дало можливість здобувачеві сформулювати конкретні теоретично важливі та практично значущі для розуміння особливостей адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, висновки. Зокрема це стосується констатації того, що додержання прав і свобод таких осіб, їх належне адміністративно-правове забезпечення вимагає чіткого уявлення про зміст та межі реалізації цих прав і свобод (с. 323), внаслідок чого права цих осіб потребують детальної правової регламентації, оскільки одночасно являють обов'язки суб'єктів забезпечення прав і свобод засуджених осіб (с. 324).

Важливою складовою дослідження стало висвітлення питання гарантій прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Так, автором уточнено їх поняття (система законодавчо закріплених засобів, умов, прийомів та способів,

що спрямовані на забезпечення реалізації прав і свобод засуджених (с. 298), а також визначено їх систему (нормативно-правові та організаційно-правові с. 301-302, 329), зміст (сукупність правових норм та виконавчо-розпорядча, процедурна, контрольна та інша діяльність суб'єктів забезпечення). В роботі с. 302-322 автором докладно проаналізовано різновиди гарантій та уточнено особливості їх застосування при забезпеченні прав громадян, засуджених до позбавлення волі. І варто погодитися із нею, що всі види гарантій мають діяти у сукупності, адже, як вона слушно вказує, наявність низки засобів матеріального і процесуального характеру ще не є запорукою якісного забезпечення прав і свобод засуджених, а їх ефективна реалізація, охорона та захист значною мірою залежать від системи організаційно-правових (інституційних) гарантій с. 331. Реалізація цього підходу безумовно буде сприяти досягненню завдань захисту прав і свобод громадян у пенітенціарних установах України.

Присвячення автором окремої уваги з'ясуванню напрямків удосконалення адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, є логічним продовженням отриманих у попередніх розділах роботи висновків, а також, безумовно, сприяє посиленню практичної значущості результатів дослідження. Так в результаті проведеного здобувачем всебічного аналізу значного кола міжнародних стандартів у цій сфері нею цілком доречно звернуто увагу, що до основних функцій цих стандартів можна віднести нормативну, правозастосовну, інформаційну та захисну (с. 336-337), що і обумовлює напрями їх застосування у забезпеченні прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Докладно висвітлені дисертантом й існуючі в науці класифікації та система міжнародних стандартів прав людини (с. 341-347), що сприяло опрацюванню рекомендації по їх застосуванню у досліджуваній автором сфері (запобігання забороненим способам поведінки із засудженими; забезпечення законності діяльності персоналу установ і органів виконання покарань; приведення у відповідність умов утримання, медичного обслуговування, навчання засуджених тощо; створення дієвої системи ресоціалізації та соціальної адаптації засуджених; розширення громадського

контролю у цій сфері с. 361). Погоджуся із здобувачем, що реалізація цих заходів дозволить суттєво наблизити умови відбування покарання у вигляді позбавлення волі в Україні до відповідних міжнародних стандартів поведження із засудженими (с. 361).

Ще однією сферою, яка дійсно потребує удосконалення, увагу якій приділено в роботі, є адміністративне законодавство, що регулює забезпечення прав засуджених. Це, як обґрунтовано вказує дисертант, пов'язано із невідповідністю чинного законодавства у цій сфері реально існуючим умовам суспільного розвитку, низькою якістю його норм тощо (с. 362). Дійсно, все це перешкоджає належному забезпеченню прав осіб, позбавлених волі. В результаті проведеного дослідження існуючих програм, концепцій, пропозицій науковців з цього питання здобувачем запропоновано низку положень концептуального характеру по удосконаленню законодавства у цій сфері. Зокрема, забезпечення пріоритетності прав людини у нормативному забезпеченні пенітенціарної реформи; зміна парадигми покарання засуджених до позбавлення волі осіб на парадигму їх ресоціалізації, соціальної адаптації; впровадження дієвого механізму законодавчої ініціативи щодо реформування вітчизняного законодавства з питань забезпечення прав засуджених осіб; узгодження за структурою і змістом загального масиву законодавчих норм у цій сфері та ряд інших (с. 383-384). Поза усяким сумнівом ці кроки здатні забезпечити оновлення вказаного законодавства.

Привертають увагу і результати дослідження автором питання удосконалення взаємодії між суб'єктами забезпечення прав засуджених, адже цей аспект має важливе значення у створенні передумов для виконання завдань у цій сфері. Дослідивши сутність, особливості та форми взаємодії суб'єктів у вказаній сфері, її визначено як організовану відповідно до вимог чинного законодавства спільну діяльність суб'єктів забезпечення, що узгоджена за своїми формами і напрямками та спрямована на досягнення загальної мети — захист та охорону прав, свобод і законних інтересів осіб, засуджених до позбавлення волі (с. 390). З таким поглядом на це явище слід погодитися. З метою покращення стану взаємодії суб'єктів забезпечення здобувачем пропонується ціла низка заходів

нормативно-правового, організаційного та функціонального плану (с. 400-402). Ознайомлення із ними вказує, що їх врахування та реалізація сприятимуть удосконаленню правового регулювання, організації та координації спільної діяльності суб'єктів забезпечення прав засуджених.

Разом з тим дисертація не позбавлена певних положень, які можуть стати предметом дискусії під час захисту, а саме:

1. Беручи до уваги назву теми дисертації «Адміністративно-правове забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні» варто почути від дисертанта відповідь на запитання чи є відмінності у забезпеченні прав та свобод іноземців та осіб без громадянства, позбавлених волі в Україні?

2. З урахуванням змісту ст. 9 Конституції України потребує уточнення питання можливості застосування в національній практиці міжнародних стандартів в галузі прав засуджених, адже не всі міжнародні акти можна безпосередньо застосувати в національному праві.

3. Дещо обмеженим за змістом уявляється розуміння автором поняття «система адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі», лише як сукупності правових актів, оскільки поза цією системою залишаються суб'єкти забезпечення, форми та методи відповідної діяльності тощо.

4. Враховуючи створення Служби судової охорони, дискусійним є віднесення до числа суб'єктів забезпечення прав засуджених Національної гвардії України (с. 209, 413), адже, як вважається, безпосередньої участі у забезпеченні прав таких осіб цей правоохоронний орган зараз вже не бере.

5. В контексті акцентування уваги в роботі на необхідності врахування міжнародних стандартів у досліджуваній сфері автор чомусь не відносить до числа суб'єктів забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, міжнародні організації. Наприклад, Комітет ООН проти катувань.

Наведені зауваження, які значною мірою носять дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку якості проведеного дослідження.

Дисертація та її автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в одноосібній монографії, 24 фахових статтях, 12 тезах наукових доповідей, які достаньмо повно відображують основні положення дослідження.

Викладене дозволяє констатувати, що мета і завдання дослідження в повній мірі досягнуті, а рецензована дисертація є завершеною науковою працею, що характеризується єдністю змісту і логікою викладу, та свідчить про особистий внесок автора в розвиток науки адміністративного права. Актуальність тематики, виважене співвідношення теоретичних міркувань та практичних прикладів, застосування сучасних наукових методів, логічне та чітке викладення матеріалу, переконлива аргументованість наукових висновків і узагальнень свідчать про високий науковий рівень проведеного дослідження.

Таким чином можна зробити висновок: дисертаційне дослідження за темою «Адміністративно-правове забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні» відповідає вимогам, що ставляться до написання наукових робіт такого рівня, а її автор Олена Сергіївна Почанська заслуговує на присудження наукового ступеню доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

**Начальник кафедри правового забезпечення
військового факультету фінансів і права Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, доцент**

І. М. Коропатнік

Підпис Коропатнік І.М. засвідчую
Начальник відділу персоналу
Інституту фінансів і права
Військового інституту
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка
Підпис В. Дубенець

